

Investigating the Participation Strategies of People's Organizations in Natural Disaster Management: A Qualitative Analysis of the Last Three Decades of "Research in Iran

Hoda Emami¹, Esmail Alizad², Saeideh Amini³

Received: Sep, 27.2025, Accepted: Sep. 29.2025

DOI: 10.22034/scm.2025.549575.1954

Abstract

Social participation is defined as a conscious, voluntary, and purposeful process, meaning the active and influential presence of individuals and institutions in the sphere of collective life. This research was conducted with the aim of analyzing the participation strategies of public and social organizations in disaster management resulting from natural hazards over the past three decades. The method of this study is the qualitative content analysis of texts and previous research in this field. Despite the existence of numerous studies in the field of disaster management and social institutions, a clear research gap is felt in the systematic literature on the subject and the presentation of a comprehensive strategic model. The research findings indicate the extraction of fourteen main themes, which were categorized into three phases of disaster management: In the pre-crisis phase: Creating spiritual values, cultural education, theoretical participation, practical participation, and the development of social and cultural capital.

In the during-crisis phase: Establishing effective communications, providing social work and rehabilitation services, mobilizing social participation, identifying demographic variables, supplying human resources, and ensuring security and basic needs.

¹ Department of Sociology, Faculty of Social Sciences ALLAMEH Tabataba'i University , Tehran, Iranemamihoda62@gmail.com

² Sociology, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. aalizad@atu.ac.ir

³ Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. samini@atu.ac.ir

In the post-crisis phase: Documentation and collection of collective memories, utilizing mass media and social networks, and reconstructing social identity. The findings show that social organizations, focusing on these strategies, can play a vital role in enhancing community resilience and the effective management of all stages of a crisis.

Keywords: Social participation, popular organizations, crisis management, natural disasters, strategies, thematic analysis, Arnstein's ladder of participation.

Introduction and Problem Statement

Iran ranks among the top five countries in the world in terms of the extent and severity of natural disasters. According to some international reports, following the devastating Bam earthquake, Iran has been recognized as the fourth most disaster-prone country globally. Given the profound impacts of natural disasters on the quality of life, social development, and overall living conditions, various organizations have been engaged in planning, preparedness, response, and reconstruction for decades. However, experiences and reports indicate that managing natural disasters is impossible without considering active public participation. International studies (e.g., Chen et al., 2019) emphasize that social organizations, through resource allocation and flexibility, play a significant role in complementing government efforts, and legal and structural support for these organizations can enhance their effectiveness in responding to natural disasters.

In Iran, non-governmental organizations (NGOs), charities, volunteer groups (Jihadi groups), and religious institutions—possessing committed volunteer forces, financial resources, and social capital—have been actively present and provided effective services over the past half-century during numerous crises, including the revolution, the Iran-Iraq war, the Manjil, Rudbar, Bam, Arsbaran, and Kermanshah earthquakes, the Golestan, Lorestan, and Khuzestan floods, and the COVID-19 pandemic. Due to their close connection with communities, especially vulnerable groups, these institutions are capable of quickly identifying needs and conveying them to authorities.

However, the crisis of trust in Iran represents a fundamental challenge. According to a report by the Iranian Students Polling Center (ISPA, 2021), only 30.2% of citizens agreed with the statement "most people are trustworthy," while 68.2% disagreed. Documentation of past disasters reveals that the interference of popular and governmental forces without a clear plan has led to serious damage to social trust and the government's social capital, deepening the state-nation gap. The

lack of clear guidelines and mechanisms for utilizing the participation of popular organizations during disasters has resulted in confusion, lack of planning, financial waste, distrust, and duplication of efforts. Therefore, despite numerous studies on crisis management and social institutions, a clear research gap exists in the systematic literature on the subject and the provision of a comprehensive strategic model. This research aims to analyze the participation strategies of popular and social organizations in natural disaster management over the past three decades (1993-2023).

Research Methodology

This study employed a qualitative thematic analysis method. The focus was on analyzing the themes and content of 42 scientific-research articles related to the subject. Articles were searched in databases including Noormags, Civilica, IranDoc, and MagIran using combined keywords such as "reconstruction/recovery/crisis/disasters" in combination with "social participation/social solidarity/NGOs/community-based organizations/social capital/local groups." The search period spanned from 1993 to 2023 (SH 1372-1402). Using a snowball sampling method, 41 studies were ultimately selected as the final sample. The classification criterion for the studies was thematic.

In the thematic analysis method, the goal was coding and transforming data into concepts. Subsequently, concepts were categorized based on their similarities and differences, and main themes were extracted. Peer review and systematic source checking were used to enhance the credibility and validity of the findings.

Theoretical Framework

Social participation is rooted in the history of human social life and is formed based on interactions. Studies of social participation are explained and analyzed at three levels: micro (personality traits and socio-economic status), meso (social cohesion, social trust, satisfaction with government), and macro (centralization, planning system, social structure, and government bureaucracy). Social capital, social trust, and social interactions are key determining factors in the field of popular participation.

One of the most influential theoretical frameworks related to participatory planning is Sherry Arnstein's (1969) "Ladder of Citizen Participation." This framework categorizes citizen participation into eight rungs within three general areas: "Non-participation," "Tokenism," and "Citizen Power." Arnstein argues that

participation is fundamentally tied to power distribution, and participation without power redistribution is a meaningless and frustrating process for the powerless.

Findings: Extraction of 14 Main Themes

Based on the qualitative content analysis of the research literature, 14 main themes were extracted within the three phases of crisis management:

Pre-Crisis Phase (5 themes):

1. **Creating Spiritual Values:** Includes hope and belief, adaptability, altruistic/collectivist values, and influence. Spiritual values represent a significant potential for participation in decision-making, implementation, and influencing the social environment.
2. **Cultural Education:** Includes public education for citizens, training for experts, psychologists, consultants, social workers, facilitators, and evaluation teams. National and local media also play a key role in public awareness.
3. **Theoretical Participation:** Refers to the role of people, neighborliness, and participation receptivity. This theme warns against tokenistic participation (corresponding to lower rungs of Arnstein's ladder); organizations must prevent situations where citizens feel involved but their opinions are not genuinely considered.
4. **Practical Participation:** Includes NGO participation, direct public participation, and participation of individuals and their relatives. NGOs act as one of the most influential segments of society alongside governmental forces.
5. **Developing Social/Cultural Capital:** Includes social networks, cohesion and solidarity, popular networks, and building public trust (through needs assessment, information dissemination, collection and distribution of goods, medical services, psychological counseling, services for children and women, shelter, health services, environmental services, social services, and educational continuity). Trust is identified at three levels: "socio-cultural contexts," "legal-juridical contexts," and "professional-specialized and individual-psychological contexts."

During-Crisis Phase (6 themes):

1. **Effective Communication:** Includes information dissemination, honesty and transparency, reflecting people's real needs in interaction with their local culture,

road conditions, building destruction, fire hazard, telephone communication facilities, and internet access.

2. **Social Work and Rehabilitation Services:** Includes empathy and compassion between people and officials, identifying psycho-social recovery needs, examining how the disaster occurred, death toll, injured victims, family separation, disruption of traditional family structures and roles, domestic violence against women, children, the elderly, and people with disabilities, deprivation of basic needs, physical health, disease outbreaks, mental health, disruption of social structure, loss of social services, disruption of religious and social ceremonies, threats and sexual violence, economic status, and unemployment. Hope, calmness, and self-efficacy are protective factors.
3. **Mobilizing Social Participation:** Includes social solidarity, encouraging people to participate, involving people in the reconstruction process, public identification and gathering, mobilizing capacities and meeting the needs of all community members, examining the role of family and women in participation, and strengthening empathy, cooperation, and intimacy.
4. **Identifying Demographic Variables:** Includes population estimation, age, gender, affected households, average household size, family separation, displaced population (evacuation from the original location), orphaned children (death of parents), single mothers, women heads of households, female-headed households (before and after the disaster), widowers, the elderly, people with physical and mental disabilities, chronic patients, working-age population (men and women), employed and unemployed individuals. Studies show that participation has a positive and direct relationship with socio-economic status, age, and education.
5. **Providing Human Resources:** Includes attracting and strengthening volunteer capacities among citizens and training various groups (experts, psychologists, consultants, social workers, facilitators) to provide services in crisis conditions. Popular organizations can serve as relief auxiliaries for governmental and military forces.
6. **Providing Security and Basic Needs:** Includes ensuring security conditions (preventing social violence, looting, population movements, unplanned migrations) and providing basic needs (food, water supply and quality, sanitary facilities, shelter, clothing, and other necessities).

Post-Crisis Phase (3 themes):

1. Documenting and Collecting Collective Memories: Popular organizations can systematically record collective memories through in-depth interviews, discussion sessions, audio and video recordings, and collecting oral narratives. This contributes to preserving collective identity, strengthening social belonging, and plays an effective role in improving planning and crisis management.
2. Utilizing Mass Media and Social Networks: Regular monitoring reports should be made available to the public (through websites, field offices, community bulletin boards, social networks, etc.) to ensure transparency and accountability. Popular organizations can more quickly deliver disaster-related news and necessary awareness to the affected population.
3. Rebuilding Social Identity: Includes attention to customs, traditions, and social values, preserving the cultural identity of cities and villages, empowering and spontaneously institutionalizing popular initiatives, and reconstruction based on local and indigenous principles and culture. By strengthening social solidarity, maintaining local security, providing supportive services, and narrating collective experiences, popular organizations enhance the sense of belonging and shared responsibility.

Discussion and Final Analysis

The findings of this research clearly outline a comprehensive three-phase framework for the effective participation of popular organizations in natural disaster management. In the pre-crisis phase, key themes emphasize deep cultural and social groundwork. "Trust," as the backbone of social capital, enables the linkage between people, NGOs, and the government. The themes of "theoretical and practical participation" warn against tokenistic participation (corresponding to lower rungs of Arnstein's ladder). Organizations can bridge the gap between citizens' positive attitudes toward participation and their limited practical opportunities for involvement.

During and after crises, relying on established social capital, popular organizations transform from passive actors into central agents. However, a critical point of tension emerges in the findings: on one hand, NGOs are presented as optimal forces with "local knowledge"; on the other hand, they face serious structural barriers such as "sensitivity of security forces" and "lack of trust from governmental institutions." This contradiction represents the greatest challenge to realizing their full potential.

In the post-crisis phase, the role of NGOs shifts from immediate response to "rebuilding social identity" and "documenting collective memories." These activities, reinforced by "utilizing mass media," not only aid physical reconstruction but also, by repairing the social and psychological fabric of the affected community, strengthen the foundations of resilience for future crises.

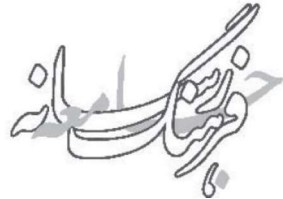
In conclusion, this research demonstrates that the participation of popular organizations is not a complementary strategy but a strategic necessity for creating an integrated, flexible, and people-centered disaster management system—a system that shifts its focus from mere immediate response to the complete risk management cycle (prevention, preparedness, response, and recovery).

To enhance the effectiveness of this participation, there is a need to establish appropriate legal and structural frameworks, provide specialized training and empower popular institutions, develop mutual cooperation between government and social organizations, provide sustainable financial and supportive resources, increase social trust, strengthen networking among organizations, and institutionalize participatory processes.

Bibliography

- A.M. Aslam Saja(2019). A critical review of social resilience assessment frameworks in disaster management , *International Journal of Disaster Risk Reduction*,Volume 35, April 2019, 101096.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. doi:10.1080/01944366908977225
- Asadbak, M., Rezaeimanesh, B., & Sharifzadeh, F. (2023). Analysis of dimensions of citizens' social participation in realizing good governance. *Governance and Development*, 3(2), 63-88. doi: 10.22111/jipaa.2023.406258.1127 [In Persian]
- Chen, Y.; Zhang, J.; Tadikamalla, P.R.; Zhou, L(2019). The Mechanism of Social Organization Participation in Natural Hazards Emergency Relief: A Case Study Based on the Social Network Analysis. *Int. J. Environ.*
- Azkiya, M., & Ghaffari, Gh. (2001). An investigation of the relationship between trust and social participation in rural areas of Kashan. *Social Science Letter*, 17(1), 20-35. [In Persian]
- David Matyas(2015) Positioning resilience for 2015: The role of resistance, incremental adjustment and transformation in disaster risk management policy.*Disasters*,volume 39,10 december 2014.
- Fakour, Y., Mohammadi, M. R., Mahmoudi Gharaei, J., Karimi, M., & Azar, M. (2004). Efficacy of psychological debriefing and group behavioral interventions on post-

- traumatic stress disorder symptoms in survivors of the Bam earthquake. *Advances in Cognitive Science*, 6(3-4), 85-92. [In Persian]
- Fardro, H., & Rezvani, A. (2002). Government, people and the convergence of participation, development and grounds for political participation. In *Selected Proceedings of the Conference on Government and People's Participation* (Vol. 2). Tehran: Ano Publication. [In Persian]
- Kamali, Y., & Mirzaei, J. (2017). Comparison of crisis management structure in Iran, Japan, India and Turkey. *Strategic Studies of Public Policy*, 7(25), 245-289. [In Persian]
- Koosheshi, M. (2018). *Social reconstruction of earthquake-stricken areas in Kermanshah: Socio-economic studies, monitoring and evaluation, and facilitation of people's participation in reconstruction* (Research project). University of Tehran. [In Persian]
- Lottie Lane (2017) *Governing Disasters: Embracing Human Rights in a Multi-Level, Multi-Duty Bearer, Disaster Governance Landscape, Politics and Governance*. volume 5
- Mirbagheri, S. M. (2023). Identifying collaborative governance methods and their socio-cultural tools using a content analysis approach. *Socio-Cultural Strategy*, 12(2), 483-526. doi: 10.22034/scs.2022.161585 [In Persian]
- Rezaei, B., Naderi, N., Karamian, F., Khosravi, E., & Parvin, F. (2022). Analysis of the role of non-governmental organizations (NGOs) in the rehabilitation and sustainability of earthquake-affected areas in Kermanshah province. *Civilica*. <https://civilica.com/doc/1454753> [In Persian]
- Salavatian, S., & Soori, A. (2017). Identifying the capabilities of social media in crowdsourcing earthquake risk management. *Environmental Hazards Management*, 4(1), 9-25. SID: <https://sid.ir/paper/265019/fa> [In Persian]
- Salehi Nozar, A., Yaghoubi, N., & Keykha, A. (2021). Designing a community-based crisis management model using a meta-synthesis approach. *Iranian Journal of Public Administration Studies*, 4(2), 71-102. SID: <https://sid.ir/paper/957591/fa> [In Persian]
- Sedigh Sarvestani, R., & Anbari, M. (2004). Subcultural beliefs and people's participation in Iran. *Social Science Letter*, (24), 81-115. [In Persian]
- Shadi Talab, J. (1993). *Sociology of disaster: The experience of the Rudbar-Manjil earthquake*. Tehran: Housing Foundation of the Islamic Revolution. [In Persian]
- Zanganeh, H. R. (2010). Participatory assessment of disaster management in earthquake-stricken villages of Bam. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 17(50), 91-127. doi: 10.22054/qjss.2010.6813 [In Persian]

سال چهاردهم / زمستان ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

بررسی راهبردهای مشارکت تشکل‌های مردمی در مدیریت سوانح طبیعی: تحلیل کیفی تحقیقات سه دهه اخیر در ایران

هدی امامی^۱، اسماعیل عالی زاد^۲، سعیده امینی^۳

تاریخ دریافت: ۰۴/۷/۵، تاریخ تایید: ۰۴/۷/۷

DOI: 10.22034/scm.2025.549575.1954

چکیده

مشارکت اجتماعی، به‌عنوان فرایندی آگاهانه، داوطلبانه و هدفمند، به‌معنای حضور فعال و تأثیرگذار افراد و نهادها در عرصه زندگی جمعی تعریف می‌شود. این پژوهش با هدف تحلیل راهبردهای مشارکت تشکل‌های مردمی و اجتماعی در مدیریت بحران ناشی از سوانح طبیعی در بازه زمانی سه دهه گذشته انجام شده است. روش این مطالعه، تحلیل محتوای کیفی متون و تحقیقات پیشین در این حوزه است. علی‌رغم وجود پژوهش‌های متعدد در زمینه مدیریت بحران و نهادهای اجتماعی، خلأ پژوهشی آشکاری در ادبیات نظام‌مند موضوع و ارائه یک الگوی جامع راهبردی مشاهده می‌شود. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد چهارده مضمون (تم) اصلی استخراج شده که در قالب سه فاز مدیریت بحران دسته‌بندی شده‌اند: در فاز پیش از بحران: ایجاد ارزش‌های معنوی، آموزش فرهنگی، مشارکت نظری، مشارکت عملی و توسعه سرمایه اجتماعی و فرهنگی. در فاز حین بحران: برقراری ارتباطات مؤثر، ارائه خدمات مددکاری و توان‌بخشی، بسیج مشارکت اجتماعی، شناسایی متغیرهای جمعیت‌شناختی، تأمین منابع انسانی و تأمین امنیت و نیازهای اساسی. در فاز پس از بحران: مستندسازی و جمع‌آوری خاطرات جمعی، بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی و بازسازی هویت اجتماعی. یافته‌ها نشان می‌دهد تشکل‌های اجتماعی با محوریت این راهبردها می‌توانند نقشی حیاتی در ارتقای تاب‌آوری جامعه و مدیریت اثربخش تمامی مراحل بحران ایفا کنند. **واژگان کلیدی:** مشارکت اجتماعی، تشکل‌های مردمی، مدیریت بحران، سوانح طبیعی، راهبردها.

^۱ دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی تهران ایران
emamihoda62@gmail.com

^۲ دانشیار، جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی تهران ایران.
alizad@atu.ac.ir

^۳ گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی تهران ایران.
samini@atu.ac.ir

بیان مسئله

ایران از نظر گستردگی و شدت سوانح طبیعی جزو پنج کشور نخست جهان قرار دارد. در واقع، «نظر به فراوانی حوادث و پیامدهای منفی آن‌ها در کشور، پس از زلزله مهیب بم، ایران در مجامع بین‌المللی به‌عنوان چهارمین کشور حادثه‌خیز دنیا تلقی شده است» (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۳). از آنجا که سوانح طبیعی و پیامدهای آن بر روند زندگی، کیفیت و توسعه اجتماعی تأثیر شگرفی می‌گذارند، در دهه‌های اخیر ارگان‌هایی در تمام ایام سال مشغول فعالیت، برنامه‌ریزی، آمادگی، نوسازی و بازیابی پس از سوانح هستند. اما گزارش‌ها نشان می‌دهد که در کنار اقدامات دولتی، مهار سوانح طبیعی بدون در نظر گرفتن مشارکت مردم امکان‌پذیر نیست. مطالعه چن و همکاران (۲۰۱۹) نشان می‌دهد شکل‌های اجتماعی می‌توانند با تخصیص منابع و انعطاف‌پذیری، نقش مهمی در مدیریت بحران ناشی از سوانح طبیعی ایفا کنند. سازمان‌های اجتماعی با ارائه انعطاف‌پذیری و منابع اضافی، تلاش‌های دولت را تکمیل می‌کنند و حمایت قانونی و ساختاری از این سازمان‌ها می‌تواند اثربخشی آن‌ها را در واکنش به سوانح طبیعی افزایش دهد (چن^۱ و همکاران، ۲۰۱۹: ۱۷).

در نظریات حکمروایی، روی آوردن به شیوه مشارکتی، در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها و همچنین توجه به ترویج مسئولیت‌پذیری اجتماعی تأکید می‌شود و اساس توسعه پایدار در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی را تشکیل می‌دهد. برخی الزامات قانونی نیز مقوی مشارکت اجتماعی در سطوح عالی است. در بند ۸ اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نام برده شده است. نیز در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام جمهوری اسلامی ایران، تأکید بر همبستگی دولت و مردم در زمینه‌های گوناگون از جمله تقویت مدیریت بحران جامعه‌محور و ترویج فرهنگ ایمنی در جامعه و تدوین سازوکارهای حمایتی و تشویقی در چرخه مدیریت بحران مطرح شده است. همچنین در قانون مدیریت بحران کشور نیز در ماده ۱ قانون، موضوع ارتقای توانمندی جامعه و در بند (ذ) ماده ۹ نیز موضوع توسعه مشارکت‌های مردمی طرح شده است.

در کشور ما ایران، سازمان‌های مردم‌نهاد، خیریه‌ها، گروه‌های جهادی و هیئت‌ها که دارای نیروی متعهد داوطلب و منابع مالی و سرمایه اجتماعی هستند، طی نیم قرن اخیر از اواخر دهه ۵۰ و سال‌های سخت انقلاب، آوارگی‌های جنگ تحمیلی در طول دهه ۶۰، زلزله منجیل و رودبار،

¹ Yingxin Chen, Jing Zhang, Pandu R. Tadikamalla, Lei Zhou

زلزلهٔ بم در سال ۸۲، زلزلهٔ ارسباران در سال ۹۱، زلزلهٔ کرمانشاه در ۹۶، سیل‌های گلستان، لرستان و خوزستان در ۹۸ و بیماری پاندمی کرونا تا پایان سال ۱۴۰۰ در جریان بحران‌های طبیعی در صحنه بوده و خدماتی را به فراخور توانشان ارائه داده‌اند. در زمان وقوع بحران‌ها، تشکل‌های مردم‌نهاد و سازمان‌های خیریه به دلیل ارتباط نزدیک با جامعه، به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر، نقش بسیار مؤثری ایفا می‌کنند. این نهادها با شناسایی سریع نیازها و مشکلات مردم و انتقال آن‌ها به مسئولان، می‌توانند پاسخ‌های به‌موقع و مؤثری را ساماندهی کنند.

مسئلهٔ بحران اعتماد در ایران از دیگر موضوعات حائز اهمیت در ارتباط با نقش حیاتی تشکل‌های مردمی در بحران‌ها به‌عنوان پرکنندهٔ فضای بی‌اعتمادی است. بنابر گزارش مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (ایسپا) به‌منظور پایش برخی ابعاد مفهوم اعتماد اجتماعی در کشور (۱۴۰۰)، ۳۰/۲ درصد شهروندان موافق با گزارهٔ «بیشتر مردم قابل اعتمادند» بوده و ۶۸/۲ درصد از آن‌ها مخالف این گزاره بوده‌اند.^۱ آمار پایش ابعاد اعتماد اجتماعی در کشور، نشان از نبود پویایی‌های طبقاتی و قشربندی اجتماعی و نهادی خاصی هستند که می‌توانند در جامعه منشأ اجتماعی‌گرایی و نوع‌دوستی شوند و از سویی تجربه‌نگاری حوادث قبل و بررسی گزارش‌ها از وضعیت امداد‌رسانی، بازتوانی و بازسازی بیانگر آن است که در این فرایند، تداخل فعالیت نیروهای مردمی و دولتی بدون برنامهٔ خاصی، منجر به وارد آمدن لطمات جدی به اعتماد اجتماعی و سرمایهٔ اجتماعی دولت و تعمیق شکاف دولت-ملت شده است. در حقیقت دستورالعمل و سازوکار مشخصی برای استفاده از مشارکت‌های تشکل‌های مردمی در جریان حوادث وجود نداشته است و این امر موجب سردرگمی، بی‌برنامگی، هدررفت مالی، بی‌اعتمادی و موازی‌کاری شده است. با توجه به این آسیب‌ها فرصت مشارکت نیروهای مردمی و همکاری بین دولت و ملت در بحران‌ها، تهدیدهایی نیز به همراه آورده است. بنابراین ما با یک فرصت ارزشمند روبه‌رو هستیم که بنا بر دلایلی هزینه‌بر و مخاطره‌آمیز شده است.

مشارکت اجتماعی در مسائل مختلف اجتماعی از وجوه مختلفی حائز توجه است. در ارتباط با بحران‌ها این اهمیت دوچندان است چرا که عدم توجه به نیروهای مردمی و شهروندان فعال می‌تواند منجر به تقویت احساس نارضایتی، خشم و تشکیک در عدم شفافیت مابین ایشان شده و بحران‌های پسینی را چون شورش و آشوب به همراه بیاورد. همچنین تجربهٔ شماری از

^۱ www.ispa.ir-info@ispa.ir

کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما مبین این موضوع است که «برنامه‌ریزی متمرکز و آمرانه و از بالا به پایین دستاوردهای چندان مطلوبی نداشته است، هر چه میزان مشارکت کم‌تر باشد، امکان اجرایی شدن و کارآمد بودن برنامه‌ها کاهش خواهد یافت، هزینه‌های اجرا و نظارت بر کار نیز بالا رفته و آسیب‌پذیری طرح‌ها و عدم امکان اعمال سیاست‌ها نیز بالا خواهد رفت» (فردرو و رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۴).

موضوع مشارکت مردم در مدیریت بحران از جمله موضوعات مطرح در علم مدیریت بحران است. این مشارکت با هدف بالا بردن توان و قدرت اجرایی دستگاه‌های موظف در مراحل مختلف مدیریت بحران می‌باشد. فعالیت خیریه به‌عنوان اقدام شخصی و داوطلبانه در جهت خیر عمومی و نفع اجتماع، یک شاخص مهم از ظرفیت یک جامعه برای شناسایی مشکلات عمومی و توسعه استراتژی‌ها و بالفعل کردن پتانسیل‌های بالقوه برای پرداختن به آن‌ها در جهت رفع و یا تقلیل آن‌ها است. با وجود حجم کثیری از مقاله‌ها، کتب و نوشته‌ها درباره سازوکارهای تشکلهای اجتماعی در مدیریت بحران سوانح طبیعی، تاکنون تحلیل کلی بر این پژوهش‌ها صورت نگرفته است. این مقاله سعی بر آن دارد که با تحلیل محتوا و تلفیق یافته‌های پژوهشی، چشم‌انداز کلی از صورت‌بندی مطالعات سازوکارهای تشکلهای اجتماعی در مدیریت بحران سوانح طبیعی در سه دهه گذشته احصا کند.

چارچوب تئوریک

مشارکت اجتماعی ریشه‌ای به قدمت تاریخ زندگی اجتماعی انسان دارد و بر اساس کنش‌های متقابل شکل می‌گیرد. این کنش اجتماعی تابع هنجارها و قواعدی است که انگیزه‌های درونی و بیرونی همکاری و همیاری را ایجاد و زمینه تعاون و برابری نسبی در جامعه را تقویت می‌کند. مطالعات مشارکت اجتماعی در سه سطح خرد، میانی و کلان تبیین و تحلیل می‌شوند. در سطح خرد، مشارکت با توجه به ویژگی‌های شخصیتی و موقعیت اجتماعی-اقتصادی افراد بررسی می‌شود که شامل متغیرهایی مانند خاص‌گرایی، تمایل به همکاری گروهی، خودانگیزی، میزان دارایی خانوار و تحصیلات است. در سطح میانی، متغیرهایی از قبیل انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، رضایت از دولت و امکانات توسعه‌ای مورد مطالعه قرار می‌گیرند (غفاری، ۱۳۸۰؛ شادی‌طلب و کمالی، ۱۳۸۱). در سطح کلان، عوامل ساختاری مانند تمرکزگرایی، نظام برنامه‌ریزی، ساختار اجتماعی و دیوان‌سالاری دولت تأثیرگذار هستند و نیاز به تمرکززدایی و

توانمندسازی برای تحقق مشارکت سازمان‌یافته احساس می‌شود، در حالی که وابستگی به دولت و تمرکزگرایی مانع توسعه مشارکت اجتماعی-اقتصادی می‌شود.

سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی و تعاملات اجتماعی نیز عوامل تعیین‌کننده‌ای را پوشش می‌دهند که موقعیت خاصی را در حوزه مشارکت مردمی تعیین می‌کنند. اما یکی از تأثیرگذارترین چارچوب‌های نظری مرتبط با برنامه‌ریزی مشارکتی که با پژوهش حاضر ارتباط بیشتری دارد، نردبان مشارکت است. مزیت دیدگاه برنامه‌ریزی مشارکتی (شهرسازی مشارکتی) از تمرکز آن بر الگویی از برنامه‌ریزی شهری ناشی می‌شود که بر مشارکت تمامی اعضای جامعه در فرآیند برنامه‌ریزی تأکید دارد و در واکنش به رویکردهای متمرکز و خردگرا شکل گرفته است. این الگو چارچوب نظری واحدی ندارد و مجموعه‌ای از نظریه‌ها و مدل‌ها را در بر می‌گیرد که بر مشارکت فعال شهروندان تأکید دارند؛ از جمله چارچوب نظری «نردبان مشارکت» که نقشی مهم در این حوزه ایفا می‌کند.

شری آرنستین^۱ (۱۹۶۹) تأثیر زیادی بر پژوهش‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و عمل در حوزه مشارکت عمومی در بسیاری از رشته‌ها داشته است. این چارچوب، مشارکت شهروندان را در هشت پله نردبان و در قالب سه حوزه کلی که آرنستین آن‌ها را «عدم مشارکت»، «نمادین بودن» و «قدرت شهروندی» می‌نامد، دسته‌بندی می‌کند. پایین‌ترین پله‌های نردبان نشان‌دهنده عدم مشارکت هستند. پله‌های سوم و چهارم به سطوحی از مشارکت نمادین اشاره دارند که در آن‌ها شرکت‌کنندگان می‌توانند شنونده باشند و دیدگاه‌های خود را بیان کنند. با بالا رفتن از نردبان، آرنستین معتقد است که ظرفیت تصمیم‌گیری واقعی زمانی شکل می‌گیرد که شرکت‌کنندگان کنترل بیشتری بر فرآیندها و نتایج به دست آورند. اگرچه این چارچوب بی‌نقص نیست، اما به خوبی نشان می‌دهد که شهروندان، بسته به شیوه مشارکت‌شان، چگونه می‌توانند قدرت و کنترل خود را اعمال کنند.

نردبان آرنستین چارچوبی را برای درک تاب‌آوری در برابر بلایای طبیعی ارائه می‌دهد که بر اساس بهترین شیوه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی شکل گرفته است. آرنشتاین بر این باور است که مشارکت اساساً با توزیع قدرت به کار گرفته می‌شود. بر این مبنا، مشارکت بدون توزیع مجدد قدرت فرایندی پوچ و ناامیدکننده برای محرومان از قدرت است (دیویس و همکاران، ۲۰۱۲: ۹). شری آرنشتاین (۱۹۶۹) مفهوم مشارکت را در مدلی با نام نردبان مشارکت، به نحوی مبین

^۱ Sherry Arnstein

سطح‌بندی نمود. او مشارکت اجتماعی را با تعبیر قدرت شهروندی به‌کار گمارد و به‌منظور شرح آن، از تشبیه مراتب مشارکت به نردبان استفاده نمود.

روش‌شناسی

در این مقاله از روش کیفی تحلیل مضمون استفاده شده است و تمرکز این مطالعه روی تحلیل مضامین و محتوای ۴۲ مقاله خواهد بود. در روش تحلیل مضمون، هدف کدگذاری، تبدیل داده‌ها به مفاهیم است. در گام بعد نیز مفاهیم با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان با هم، مقوله‌بندی می‌شوند. در واقع، مقولات گروهی از مفاهیم‌اند که در کنار هم قرار گرفته‌اند. برای دریافت و جمع‌آوری مقالات از سایت نورمگز، سیویلیکا، ایران‌داک و مگ‌ایران با کلیدواژه‌های «بازسازی/بازیابی/بحران/سوانح» در ترکیب با مشارکت اجتماعی/همبستگی اجتماعی/سمن/سازمان‌های مردم‌نهاد/سرمایه اجتماعی/گروه‌های محلی جستجو صورت گرفت. سپس در بازه زمانی ۱۳۷۲ الی ۱۴۰۲، با استفاده از روش گلوله‌برفی، حجم نمونه با ۴۱ تحقیق شناسایی شد. در این پژوهش معیار برای دسته‌بندی پژوهش‌ها، به‌صورت موضوعی است.

یافته‌ها

در این بخش ابتدا مقالات و پژوهش‌های این حوزه دسته‌بندی شده و نهایتاً صورت‌بندی مؤلفه مطالعات راهبردهای تشکل‌های اجتماعی در مدیریت بحران سوانح طبیعی، بر اساس تحلیل محتوای پیشینه پژوهش در قالب جداول مفصلی ارائه شده است.

جدول ۱. پژوهش‌های پیشین مرتبط با مشارکت‌های مردمی در مدیریت سوانح طبیعی

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
۱	اسد بک و همکاران	واکاوی ابعاد مشارکت اجتماعی شهروندان در تحقق حکمرانی خوب	۱۴۰۲	۳۷۶ نفر	توصیفی-پیمایشی	ابعاد مشارکت اجتماعی شهروندان از قبیل حقوقی، اخلاقی، فرهنگی و فنی بر حکمرانی خوب اثر مثبت و معناداری دارد.
۲	میرباقری	شناسایی روش‌های	۱۴۰۲	اسناد کتابخانه‌ای /	کیفی / تحلیل محتوا	۸ روش رأی‌گیری، نظرسنجی و افکارسنجی،

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
		حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اجتماعی - فرهنگی آن		۳۲ نفر از خبرگان		مشورت، تصمیم‌گیری جمعی، تولید ادبیات مشترک، شبکه‌سازی و تیم‌سازی، اشتراک اطلاعات و کار جمعی از مهم‌ترین روش‌های پیاده‌سازی حکمرانی مشارکتی بوده و ۱۰ ابزار از قبیل: رسانه‌های اجتماعی، نوآوران اجتماعی، گروه‌های جهادی، سامانه‌های انتقادات و پیشنهادات، پلتفرم‌های مجازی، متون آموزشی، هنر، امر به معروف و نهی از منکر و تشکیل جلسه از مهم‌ترین ابزارهای اجتماعی - فرهنگی حکمرانی مشارکتی در کشور می‌باشد.
۳	رضایی و همکاران	واکاوی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) در بازاحیا و پایداری مناطق زلزله‌زده استان کرمانشاه	۱۴۰۱	۳۸ نفر	رویکرد کیفی / تحلیل محتوا	سمن‌ها در بازاحیا و پایداری مناطق زلزله‌زده نقش بسزایی داشته‌اند و در صورت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح می‌توان از مشارکت حداکثری سمن‌های فعال به‌عنوان بازوهای پرتوان در بازسازی و پایداری مناطق آسیب‌دیده در بحران‌های آینده بهره برد.
۴	صالحی	طراحی الگوی	۱۴۰۰	۱۰۶	پژوهش کیفی	شاخص‌های اهمیت نقش

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
	نوذر و همکاران	مدیریت بحران اجتماع محور با استفاده از رویکرد فراترکیب		پژوهش کیفی در دو دهه اخیر	با رویکرد فراترکیب	مردم، مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد، آموزش عمومی، همدلی، همکاری و صمیمیت، رسانه جمعی در آموزش، انعکاس نیازهای واقعی مردم از سوی رسانه جمعی حین بحران، به‌کارگیری مردم بومی در فرایند بازسازی، نقش پیگیری رسانه‌های جمعی بعد از بحران، ارتقای آگاهی‌های مردمی، ترغیب مردم به مشارکت، صداقت و شفافیت رسانه‌ها و تعهد و شبکه اجتماعی به ترتیب دارای بیشترین ضریب اهمیت هستند.
۵	محمدی‌فر و همکاران	طراحی مدل بومی مدیریت بحران سوانح گسترده طبیعی (مورد مطالعه: زلزله کرمانشاه)	۱۳۹۹	۱۸ مصاحبه عمیق	کیفی / داده‌بنیاد	توجه به گستردگی خسارات، ضرورت سازمان‌دهی مناسب، تسریع امداد، هماهنگی نیروهای مردمی و دولتی و نظارت و کنترل، پدیده محوری «مدیریت بحران وقایع گسترده طبیعی» را ایجاد می‌کند که متأثر از فرهنگ، زیرساخت‌ها و تأسیسات عمومی منطقه بوده و عواملی چون نیروی انسانی آموزش‌دیده،

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						تجهیزات تخصصی بحران، بودجه و رسانه‌های اجتماعی در شکل‌گیری آن مداخله می‌کنند.
۶	تقی‌پور و همکاران	تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های حکمرانی خوب شهری	۱۳۹۹	۱۶۸ پرسشنامه	توصیفی / تحلیلی	شاخص‌های آگاهی، اعتماد و مشارکت از سرمایه اجتماعی در شهر سمنان در وضعیت مناسبی قرار ندارد و نبود پاسخ‌گویی، شفافیت، توافق جمعی و قانونمندی در حکمرانی شهری موجب کاهش اعتماد و مشارکت شهروندان شده است.
۷	رضایی‌راد و کاظمی	بازشناسی ضرورت مدیریت اجتماع‌محور بحران برای کاهش آسیب‌پذیری در بحران زلزله	۱۳۹۹	۳۵۰ نفر	کمی	تنها توجه به مسائل کالبدی نمی‌تواند آسیب‌پذیری‌ها در حوزه بحران را به حداقل برساند و باید نگرش‌های نوین مدیریت بحران را با لایه‌های اجتماعی خرد مورد توجه قرار داد و بر توانمندسازی و ظرفیت‌سازی ساکنین نیز توجه شود.
۸	کریمی و تقی‌لو	مدیریت بحران اجتماع‌محور راهی به سوی توسعه پایدار	۱۳۹۹			رویکرد اجتماع‌محور، کاستی‌های رویکرد بالا به پایین را ندارد که در نشان دادن نیازهای محلی به دلیل غفلت از منابع بومی و

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						ظرفیت‌های شکست‌خورده است و به دنبال کاهش آسیب‌پذیری مردم، اصلاح برنامه‌ریزی و مدیریت بحران است.
۹	عالی‌زاد و باغبان مشیری	در امتداد رنج دیرین؛ لرزه سرپل ذهاب در متن تجربه زیسته راویان آن	۱۳۹۸	مصاحبه عمیق با ۹۰ نفر	مردم‌نگاری برساخت‌گرا	در برآورد کردن نیازها، تأمین خدمات مادی و روانی پیش از هر چیز باید تمام جوانب فاجعه را از مشاوره و درمان، اقدام به کمک‌رسانی، با لحاظ کردن اصول، عقاید و خلیقات آنان اقدام به کمک‌رسانی کرد.
۱۰	فرخی کری‌بزرگ و همکاران	بررسی وضعیت بهداشت باروری و سلامت روانی اجتماعی زنان پس از زلزله کرمانشاه	۱۳۹۷			غافلگیری و عدم آمادگی مدیریت بحران.
۱۱	راودراد و همکاران	مطالعات اقتصادی اجتماعی پایه در دوره اسکان موقت و در جریان بازسازی با تأکید بر آسیب‌شناسی مسائل	۱۳۹۷			غافلگیری و عدم آمادگی مدیریت بحران.

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
		اجتماعی ناشی از زلزله				
۱۲	علاءالدینی و همکاران	طرح بازسازی اجتماعی مناطق زلزله‌زده کرمانشاه در زلزله آبان ۱۳۹۶	۱۳۹۷			غافلگیری و عدم آمادگی مدیریت بحران.
۱۵	محمدی	بررسی آثار اقتصادی زلزله بم با تأکید بر نظم و امنیت عمومی، مطالعه موردی؛ روستاهای بخش مرکزی شهرستان بم	۱۳۹۷			اثرات زلزله بر امور هنجاری و نابهنجاری اجتماعی شامل دزدی، مصرف مواد مخدر، مشروبات الکلی، امنیت جانی و مالی، درگیری و نزاع، قاچاق کالا - اثرات زلزله بر امور تأمینی و امنیتی.
۱۳	کوششی و همکاران	تسهیل‌گری مشارکت مردمی در بازسازی مناطق زلزله‌زده کرمانشاه	۱۳۹۷			توزیع بی‌برنامه و بی‌حساب و کتاب کمک‌های نقدی و غیرنقدی دولتی و خیریه‌ها و سمن‌ها و اشخاص غیر، گزینه‌های دریافت کانکس و یا مابه‌ازای نقدی آن در مرحله اسکان موقت، حضور سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد بدون تشکل و نظارت توسط یک نهاد بالادستی (نه لزوماً دولتی) و خیلی

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						از مشکلات دیگر مسائل درگیرکننده‌ای را به وجود آورده بود؛ به طوری که موجب کاهش شدید کارایی برنامه‌ها شده بود.
۱۴	عاشوری و همکاران	بررسی نقش جامعه‌محوری در مدیریت بحران	۱۳۹۷	نمونه‌هایی از داوطلبان واکنش اضطراری مناطق و آتش‌نشانان	توصیفی/تطبیقی	علی‌رغم وجود تجربیاتی در زمینه بهره‌گیری از اجتماعات محلی در نظام مدیریت بحران کشور، اقدامات صورت گرفته بیشتر مربوط به مرحله مقابله با بحران می‌باشد. تحقق کامل رویکرد اجتماع‌محور در نظام مدیریت بحران کشور نیازمند افزایش نقش مردم در فعالیت‌های مربوط به سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری می‌باشد.
۱۵	کریمی و میرزایی	مقایسه ساختار مدیریت بحران در ایران، ژاپن، هند و ترکیه	۱۳۹۶	اسناد و مدارک و گزارش سازمان‌های مرتبط	کیفی	یافته‌های پژوهش بیانگر تفاوت بحران‌های طبیعی رایج، تفاوت سطح و تمرکز مدیریت بحران‌های طبیعی در کشورهای مورد مطالعه است. سازمان‌های مدیریت بحران در این کشورها در گذر زمان قدرت بیشتری به دست آورده‌اند و در ترکیه، ژاپن و هند زیر نظر عالی‌ترین مقام اجرایی

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						قرار دارند، اما در ایران زیر نظر وزارت کشور است. قوانین مرتبط با مدیریت بحران، در گذر زمان، از قوانین بخشی به قوانین جامع تبدیل شده‌اند که وظایف و اهداف سازمان‌های مرتبط را تعیین می‌کنند. قانون جامع مدیریت بحران در ایران دیرتر از سایر کشورها تصویب شده است.
۱۶	صلواتیان و همکاران	شناسایی قابلیت‌های رسانه‌های اجتماعی در جمع‌سپاری مدیریت مخاطره زلزله	۱۳۹۶	۲۲ نفر از خبرگان	دلفی	رسانه‌های اجتماعی دارای قابلیت‌هایی هستند که با استفاده صحیح از آن‌ها می‌توان به خوبی در امر مدیریت بحران پیش، حین و پس از بحران کمک کرد.
۱۷	جیب‌پور گتایی و کاری جعفری	مطالعه جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد در مدیریت بحران شهر تهران	۱۳۹۶	پیمایش در میان مدیران ۱۲ سمن / مصاحبه با ۴۵ نفر کارشناس مدیریت بحران	پیمایش / تحلیل محتوای کیفی	سمن‌ها جایگاهی در سیاست‌گذاری بحران ندارند و تا حد زیادی به مؤسساتی با ماهیت خیریه‌ای و آموزشی تقلیل یافته‌اند. دلایل این ناکامی را می‌توان با استناد به مقولاتی چون فقدان نیروهای متخصص، نیت انتفاع‌گرایانه مدیران و اعضای این سازمان‌ها، فقدان چشم‌انداز و برنامه

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						کلان و راهبردی مشخص در زمینه مدیریت بحران، تعدد سازمان‌های متولی غیر تخصصی در حوزه بحران، وابستگی به دولت، بی‌اعتمادی دولت به آن‌ها، فقدان شبکه منسجم و در نتیجه جزیره‌ای عمل کردن، و نهادینه‌نشدن مفهوم بحران و سانحه توضیح داد. در مجموع، دلالت یافته‌ها بر این است که سمن‌های مدیریت بحران، به معنای واقعی، در مدیریت بحران مؤثر نیستند.
۱۸	مرادخانی	عقلانیت دولتی و مدنیت محلی در زلزله آبدانان	۱۳۹۵	اهالی روستای آبدانان	اتنوگرافی	مردم توسط دولت برای تشخیص نیازهای خود کنار گذاشته شده‌اند.
۱۹	پهلوان‌زاده و همکاران	ارزیابی کیفیت زندگی در روستاهای ادغام شده پس از سوانح طبیعی (مورد: مجموعه ادغامی پیش‌کمر استان	۱۳۹۵			۷۳ درصد پاسخگویان از کیفیت زندگی‌شان بعد از تجمیع روستاها به شهر راضی بودند و تنها کمتر از ۴ درصد افراد از کیفیت زندگی‌شان ابراز نارضایتی کردند. ارزیابی رضایت از قلمروهای مورد استفاده در این مطالعه نشان می‌دهد که

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
		گلستان)				پاسخ‌دهندگان در شهر پیش‌کمر بیشترین میزان رضایت را از قلمرو آموزش و کمترین میزان رضایت را از قلمرو اشتغال داشته‌اند.
۲۰	حیدری ساربان	عوامل بهبود مدیریت روستایی از دیدگاه مردم محلی	۱۳۹۴	۳۵ نفر	کمی	عوامل بهبود (تقویت ظرفیت‌های شناختی، تقویت نظارت و استقلال عمل مردم محلی، تسهیل دسترسی به منابع و ارتقای شاخص‌های اقتصادی، بومی‌گرایی توسعه، اعتمادسازی و رضایت‌مندی شغلی، و حکمرانی مطلوب) بوده است.
۲۱	عینالی و همکاران		۱۳۹۳			مأموریت برنامه آمادگی علاوه بر پاسخ، فراهم آوردن شرایط بازسازی فضای اجتماعی معطوف به مشارکت و ظرفیت‌سازی در اجتماعات محلی (ذی‌نفعان) برای مقابله با سوانح تعریف می‌شود.
۲۲	ظفری و دارابی	بازخوانی مشارکت مردم در بازسازی زلزله ۱۳۸۲ بم		اسنادی/ مصاحبه	کمی و کیفی/توصیفی	مدیریت بازسازی با ارائه مدلی مبتنی بر حفظ هویت معماری و استحکام بم با محور قرار دادن مشارکت مردم، تلاش نمود تا مدیریت

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						کلان بازسازی را به نحو نسبتاً مناسبی انجام دهد. عمده‌ترین محورهای مشارکت در آواربرداری، طراحی نقشه واحدهای مسکونی و ارائه مصالح ساختمانی تجلی یافت. در این میان، در آواربرداری و تهیه نقشه‌های ساختمانی بیشترین مشارکت صورت گرفته است و در سایر موارد، میزان مشارکت نسبتاً متعادل بوده است.
۲۳	خورشیدیان		۱۳۹۰			سرپناه موقت نقش مهمی در ترمیم روند قطع شده زندگی عادی در زمینه اقتصادی و فعالیت‌های جمعی در مناطق سانحه‌دیده دارد و برنامه‌های تأمین سرپناه موقت به‌طور حتم بر برنامه بازسازی سکونتگاه‌های دائم اثرگذار خواهد بود.
۲۴	ابوئی و دانایی‌نیا	نقش مشارکت مردمی در کاهش خسارات ناشی از زلزله در بافت‌های تاریخی	۱۳۹۰		اسنادی	مردم به‌عنوان سرمایه‌های غنی اجتماعی، به‌خوبی قادرند تا در ارتباط با مسائلی که حیات آن‌ها را متأثر می‌سازد تصمیم‌سازی کنند. دامنه این

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						مشارکتهای درون‌زا مراحل پیش تا پس از بحران را در بر می‌گیرد. ظرفیت‌سازی، ایجاد و تقویت حس اعتماد و شکل‌گیری شبکه گسترده‌ای از روابط همکاری، علاوه بر دوام و پاسخ‌دهی مناسب به مطالبات، موجب کاهش هزینه‌ها خواهد شد.
۲۵	یاسمی و همکاران		۱۳۸۹	پرسشنامه	کمی	خدمات حمایت روانی- اجتماعی به آسیب‌دیدگان سوانح طبیعی می‌تواند تا حد زیادی از علائم اختلال استرس پس از رویداد آسیب‌زا و همچنین سایکوپاتولوژی اختلالات روانی در بازماندگان بکاهد و از بروز و شیوع مشکلات اجتماعی در آن‌ها جلوگیری کند.
۲۶	فتحی و قلی‌زاده	رویکرد جامعه‌شناختی به مدیریت بحران مناطق زلزله‌زده	۱۳۸۸	اسناد	توصیفی-تحلیلی (کمی و کیفی)	نهادهای و گروه‌های دخیل در امر بازسازی می‌توانند با توجه و تعمیق در آموزه‌های استخراجی، راهکارهایی نوین در امر مدیریت بحران در مناطق زلزله‌زده ایران اتخاذ کنند.
۲۷	زرتنگار و رحیمی	ارزبابی مشارکتی	۱۳۸۸	روستای درب‌باغ بم	کیفی/امیدانی مشارکتی	شکل‌گیری شبکه ارتباطی و سازمان‌کاری

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
		مدیریت فاجعه در روستاهای زلزله زده				غیررسمی که به طور خودجوش از سوی مردم آسیب دیده شکل گرفته بودند، در عادی سازی شریان زندگی برای بازماندگان حادثه، نقش بسزایی داشته است.
۲۸	مرادی	تدوین برنامه مدیریت بحران شهر بم با تأکید بر بهداشت منابع آب و دفع فاضلاب	۱۳۸۸			تجمع زباله ها در محله ای مسکونی و آتش زدن آن ها توسط زنان به دلیل جمع آوری نشدن توسط شهرداری. مشکل دفع فاضلاب چادرها بر اثر شستشوی ظرف و لباس و حمام.
۲۹	قماشچی	بررسی نقش آموزش مهارت های حل مسئله در بهبود بیماران مبتلا به اختلال استرس پس از ضربه ناشی از زلزله	۱۳۸۷	۱۶۰ نفر	کمی	وجود تفاوت معنی دار بین نتایج پیش آزمون و پس آزمون گروه مورد و گروه شاهد، بیانگر تأثیر آموزش مهارت های حل مسئله در کاهش علائم PTSD می باشد.
۳۰	ابراهیم پور	پیامدهای اجتماعی زلزله بم در روستاهای آسیب دیده	۱۳۸۷	ارزیابی مشارکتی		نتایج پژوهش، علاوه بر بطلان تصورات شکل یافته در مورد قربانیان به ویژه ناتوانی ها، انتظارات، نقش ها، دلواپسی ها و انفعال گرایی ها، نمایانگر

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						کارآمدی و توانمندی شبکه‌های هنجاری روابط اجتماعی به‌ویژه شبکه خویشاوندی در مدیریت محلی و همچنین، مؤید نقش فعالان مردم و شبکه‌های محلی در مواردی همچون مراحل نجات، امداد، سامان‌دهی اولیه، آواربرداری، تأمین نیازهای اولیه، هدایت کمک‌ها، کمک‌رسانی به نیازمندان ناتوان، توزیع متناسب و مناسب اقلام، و به‌خصوص نظارت بود.
۳۱	امیدوار و بینش	نقش مشارکت مردمی در تأمین سرپناه پس از زمین‌لرزه	۱۳۸۶	اسناد درباره تجربیات ایران و جهان در مورد تأمین سرپناه بعد از زلزله	مطالعه اسنادی	هرچه میزان مشارکت مردمی در فرایند تأمین سرپناه و بازسازی مسکن پس از سانحه بیشتر باشد، میزان رضایتمندی مردم و پذیرش خانه‌های بازسازی شده از سوی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد.
۳۲	ظفری	بررسی مدیریت بازسازی فیزیکی با نگرشی ویژه بر مشارکت مردم؛ مطالعه موردی بم	۱۳۸۶	مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، مصاحبه	کمی و کیفی	مدیریت بازسازی با ارائه مدلی مبتنی بر حفظ هویت معماری و استحکام بم با محور قرار دادن مشارکت مردم تلاش نمود تا مدیریت کلان بازسازی را به نحو نسبتاً مناسبی انجام دهد.

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
۳۳	رحمتی		۱۳۸۵	داده‌های اسنادی، پرسشنامه، مصاحبه عمیق و مشاهده میدانی	کیفی	جابه‌جایی و ادغام روستاها از نظر فیزیکی سبب افزایش توانایی روستاهای مذکور در برابر آسیب‌های طبیعی اجتماعی و برخورداری آنان از برخی امکانات زیربنایی شده است، اما، در کنار آن، جابه‌جایی و ادغام دگرگونی‌هایی را رقم زده که از نظر اجتماعی و اقتصادی، حداقل در کوتاه‌مدت، آسیب‌پذیری را برای ساکنان این روستاها به وجود آورده است.
۳۴	فرهودیان و همکاران	بررسی تغییرات مصرف مواد افیونی و مداخلات موجود در طول سال اول پس از زلزله در بم	۱۳۸۵	مصاحبه عمیق فردی، مشاهدات اتنوگرافیک، نقشه‌برداری و عکس‌برداری	کیفی	افزایش شیوع اعتیاد پس از زلزله، لزوم انجام برنامه‌ریزی سریع برای کاهش گسترش مصرف مواد و اثرات منفی آن را می‌طلبد.
۳۵	اردلان و همکاران	تجربه یک مطالعه مبتنی بر جمعیت؛ بررسی نیازها و وضعیت سلامتی در زلزله بم.	۱۳۸۴		کمی	تجربه موفق استفاده از تیم‌های دانشجویی داوطلب در بلایای بعدی توصیه می‌شود. ضمناً مبحث اپیدمیولوژی بلایا و کاربردهای آن باید در کشور توسعه یابد.
۳۶	اخلاص پور	سازمان‌های	۱۳۸۴	مصاحبه	کیفی	سازمان‌های غیردولتی

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
	و زند رضوی	غیردولتی و رابط با مردمان محلی، مطالعه موردی فعالیت‌های امدادی و بهبود پس از زلزله		عمیق و ساختمند		ایرانی، تقریباً هیچ‌کدام تصویر روشنی از مدیریت بحران ندارند. روش‌های خود سازمان‌ها آمرانه است. بی‌اعتمادی و عدم واگذاری کارها به مردم وجود دارد. در روش‌های سازمان‌های خارجی نیز تفاوت چشمگیری وجود ندارد.
۳۷	ملک‌افضلی و همکاران	ارزیابی سریع ارائه خدمات بهداشت روان به بازماندگان زلزله دی‌ماه ۱۳۸۳م	۱۳۸۳	پرسشنامه	توصیفی-مقطعی	با توجه به مطالعه در تمامی گروه‌ها، مؤثرترین گروه‌ها در امر کمک‌رسانی، خویشاوندان و افراد بومی منطقه بودند؛ بنابراین آموزش‌های عمومی برای جهت ارائه خدمات لازم در هنگام بروز مصایب طبیعی به خصوص مناطقی که مستعد بروز زلزله می‌باشد، برای کاهش میزان تلفات مؤثر می‌باشند.
۳۸	بیان‌زاده و همکاران	وضعیت زندگی بازماندگان زلزله بم	۱۳۸۳	مصاحبه	زمینه‌یابی	اهمیت توجه به وضعیت زندگی بازماندگان و فراهم کردن هرچه بیشتر امکانات اولیه زندگی و نیز تسهیلات آموزشی، فرهنگی، تفریحی، خدمات بهداشتی، بهداشت روانی

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
						و بالاتر از آن امکانات شغلی و ایجاد کار است.
۳۹	فلاحی	زلزله بم: مروری بر فرایند عملیات امداد و اسکان موقت	۱۳۸۲	مروری	کیفی	سانحه در عین حال که میتواند باعث عقب ماندگی و اختلال در روند اهداف توسعه شود، فرصت های مناسبی برای رسیدن به مقاصد توسعه به هنگام بازسازی فراهم می آورد که تا قبل از رخداد سانحه امکان پذیر نبودند.
۴۰	صداقتی خیاط	پیامدهای روانی اجتماعی زلزله	۱۳۸۱		بررسی تاریخی	اشاره به کاستی ها و عدم وجود یک اندیشه مناسب در شهرسازی، فقدان برنامه صحیح امداد به آسیب دیدگان زلزله، اشاره به آسیب های روانی زلزله، و طرح و قایع و رخداد های همزمان با وقوع زلزله از نکات قابل ذکر مقاله می باشد. تجربه بدیع نویسنده به عنوان عضو یک گروه غیر دولتی در زلزله آوج قزوین از نکات مهم مقاله حاضر است که به گسترش افق دید در زمینه نقش سازمان های غیر دولتی خواهد انجامید.
۴۱	شادی طلب	جامعه شناسی فاجعه: تجربه	۱۳۷۲			ابعاد اجتماعی مانند نادیده گرفتن نقش ها و

ردیف	محققان	موضوع	سال	جامعه آماری و حجم نمونه	روش تحقیق یا بررسی	نتایج مهم
		زلزله رودبار- منجیل				مسئولیت گروه‌های اجتماعی محلی، بی‌توجهی به اهمیت نقش حمایتی نهاد خانواده و عدم مشورت با مردم در تشخیص نیازها، تحلیل مشکلات و تصمیم‌گیری‌ها موجب صرف هزینه و انرژی غیرضروری و ناکارآمدی تلاش‌ها شد.

جدول ۲. صورت‌بندی مؤلفه‌های راهبردهای شناسایی‌شده تشکل‌های اجتماعی در

مراحل سه‌گانه چرخه بحران

مقوله‌ها	مفاهیم	نمونه کدها	منابع
مدیریت قبل از بحران	ایجاد سرمایه معنوی	امید و باورمندی	(صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰)، رضایی‌راد و کاظمی، ۱۳۹۹)، (شیخی، ۲۰۱۸)
		سازگاری (تطابق)	
ارزش‌های دگرخواهانه (جمع‌گرایی)			
تاثیرگذاری			
	ارائه آموزش فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> آموزش عمومی (جذب تقویت ظرفیت‌های داوطلبانه در میان شهروندان و آموزش به آن‌ها (آموزش کارشناسان روانشناس برای ارائه خدمات در شرایط بحران - آموزش مشاوران و کارشناسان خانواده برای ارائه خدمات در شرایط بحران - آموزش روانشناسان کودک برای رفع مشکلات کودکان در بحران - آموزش مددکاران اجتماعی برای شرایط بحران - آموزش تسهیل‌گران اجتماعی برای 	(میرباقری، ۱۴۰۲)، (صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰)، (محمدی‌فر و همکاران، ۱۳۹۹)، (تقی‌پور و همکاران، ۱۳۹۹)، (رضایی‌راد و کاظمی، ۱۳۹۹)، (کریمی و تقی‌لو، ۱۳۹۹)، (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶)، (جیب‌پورگتایی و جعفری، ۱۳۹۶)، (صلواتیان، ۱۳۹۴)، (کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)، (Kanellopoulos،

منابع	نمونه کدها	مفاهیم	مقوله‌ها
(Mukkamaia, 2016), (2023)، (انوار حسین، ۲۰۱۲)	آشنایی کامل با مقررات و ساختارهای سازمان‌های درگیر بحران - آموزش تسهیل‌گران اجتماعی برای آمادگی کار در شرایط بحران و مردم آسیب‌دیده - آموزش ارائه‌دهندگان خدمات در زمینه شناسایی، ثبت، مراقبت و پیگیری موارد خشونت‌دیده یا در معرض خشونت - آموزش و آماده‌سازی تیم‌های ارزیابی متشکل از نیروهای وزارت بهداشت، هلال احمر، سازمان بهزیستی، نیروهای مسلح و وزارت کار در همه استان‌ها.		
	رسانه (ملی / بومی)		
	آگاهی مردمی		
(تقی‌پور و همکاران، ۱۳۹۹)، (رضایی‌راد و کاظمی، ۱۳۹۹)، (کریمی و تقی‌لو، ۱۳۹۹)، (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶)، (حیدری ساربان، ۱۳۹۴)، (زرنگار و رحیمی، ۱۳۸۸)	نقش مردم حس همسایگی مشارکت‌پذیری	فراهم آوردن مشارکت نظری	
(میرباقری، ۱۴۰۲)، (رضایی و همکاران، ۱۴۰۱)، (صالحی نودر و همکاران، ۱۴۰۰)، (کریمی و تقی‌لو، ۱۳۹۹)، (فرخی کری‌بزرگ و همکاران، ۱۳۹۷)، (راوودراد و همکاران، ۱۳۹۷)، (علالدینی و همکاران، ۱۳۹۷)، (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶)، (حیدری ساربان، ۱۳۹۴)، (نیکوئمین و همکاران، ۱۳۹۳)، (ابویی و دانایی‌نیا، ۱۳۹۰)، (اردلان و همکاران، ۱۳۸۴)، (ملک‌افضلی و همکاران، ۱۳۸۳)، (Azad, 2020)، (Mondal, 2015)	مشارکت سمن‌ها مشارکت مردم مشارکت افراد و بستگانشان	ایجاد مشارکت عملی	

منابع	نمونه کدها	مفاهیم	مقوله‌ها
(Ozerdem, 2006)			
(اسد بک و همکاران، ۱۴۰۲)، (میرباقری، ۱۴۰۲)، (صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰، (محمدی فر و همکاران، ۱۳۹۹)، (تقی پور و همکاران، ۱۳۹۹)، (فرخی کری بزرگ و همکاران، ۱۳۹۷)، (راودراد و همکاران، ۱۳۹۷)، (علالدینی و همکاران، ۱۳۹۷)، (زرنگار و رحیمی، ۱۳۸۸)، (حسینی، ۲۰۱۷)، (انوارحسین، ۲۰۱۲)	شبکه اجتماعی پیوستگی و همبستگی شبکه مردمی		
(کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)	جلب اعتماد مردم (نیازسنجی و اطلاع‌رسانی، جمع‌آوری و توزیع کالاهای مورد نیاز، ارائه خدمات پزشکی، ارائه مشاوره‌های روحی - روانی، ارائه خدمات به کودکان، ارائه خدمات به زنان، ارائه خدمات در زمینه اسکان، ارائه خدمات بهداشتی، ارائه خدمات زیست‌محیطی، ارائه خدمات اجتماعی و ارائه خدمات در زمینه ادامه تحصیل)، اعتماد در سطح مولفه‌های: «زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی»، «زمینه‌های قانونی - حقوقی»، «زمینه‌های حرفه‌ای - تخصصی و فردی - روان‌شناختی»	ایجاد سرمایه اجتماعی / فرهنگی	
(کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)	شرایط امنیتی؛ خشونت‌های اجتماعی، غارت اموال - حرکات جمعیت، مهاجرت از بیرون به داخل و از داخل به بیرون - وضعیت تأمین نیازهای اساسی: غذا - عرضه و کیفیت آب - تأسیسات بهداشتی سرپناه - لباس‌ها - سایر نیازها	تأمین امنیت و نیازهای اساسی	
(صالحی نوذر و همکاران،	اطلاع‌رسانی	فراهم کردن	تأمین امنیت و نیازهای اساسی

مقوله‌ها	مفاهیم	نمونه گدها	منابع
	شبکه ارتباطاتی	صداقت و شفافیت	۱۴۰۰، (تقی پور و همکاران، ۱۳۹۹)، (عالی زاد و مشیری، ۱۳۹۸)، (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶)، (بیان زاده و همکاران، ۱۳۸۳)، (Chen, 2024)، (Yan, 2019)، (Mondal, 2015)، (انوار حسین، ۲۰۱۲)، (کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)
		انعکاس نیازهای واقعی مردم (در تعامل با فرهنگ بومی آن‌ها)، وضعیت جاده‌های اصلی -تخریب ساختمان‌ها- خطر آتش‌سوزی-امکانات ارتباط تلفنی (ثابت و همراه -دسترسی به اینترنت	
	ایجاد مراکز مددکاری اجتماعی و توانبخشی	همدلی و همدردی مردم و مسئولین	(صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰)، (تقی پور و همکاران، ۱۳۹۹)، (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶)، (یاسمی و همکاران، ۱۳۸۹)، (فرهودیان و همکاران، ۱۳۸۵)، (بیان زاده و همکاران، ۱۳۸۳)، (کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)
		شناخت نیازهای بازتوانی روانی اجتماعی با و وقوع سانحه - سانحه چگونه اتفاق افتاده، سریع، ناگهانی - چه زمانی از شب/ روز - تعداد فوت شده‌ها، مصدومین، مجروحین (اعزام به خارج از منطقه) - جدایی بین اعضای خانواده - به هم خوردن ساختار و نقش‌های سنتی خانواده - از میان رفتن حریم خصوصی - خشونت‌های خانگی علیه زنان، کودکان، سالمندان و کم‌توان‌ها - محرومیت از نیازهای اساسی؛ آب، تأسیسات بهداشتی و ... - سلامت جسمی؛ شیوع بیماری‌ها/ اپیدمی‌ها - سلامت رومی روانی، علایم و مشکلات - به هم خوردن ساختار اجتماع - به هم خوردن پایگاه‌ها، از دست دادن خدمات در اجتماع - به هم خوردن مراسم مذهبی و اجتماعی - تهدیدها و خشونت‌های جنسی در اجتماع علیه زنان و بچه‌ها - وضعیت اقتصادی؛ چگونگی تأمین معاش و منابع درآمدی، بیکاری	
		امیدواری و خوش‌بینی	
		آرامش و خونسردی	
	احساس خودیاری		
	ایجاد	همبستگی اجتماعی	(میرباقری، ۱۴۰۲)، (صالحی

منابع	نمونه گدها	مفاهیم	مقوله‌ها
<p>نوذر و همکاران، (۱۴۰۰)، (کریمی و تقی‌لو، ۱۳۹۹)، (حیدری ساربان، ۱۳۹۴)، (ابویی و دانایی‌نیا، ۱۳۹۰)، (زرنگار و رحیمی، ۱۳۸۸)، (امیدوار و بینش، ۱۳۸۶)، (کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)</p>	<p>ترغیب مردم به مشارکت در جامعه استفاده از مردم در فرایند بازسازی - شناسایی و گردهم‌آوردن مردمی - بسیج ظرفیت‌ها و برآورده ساختن نیازهای همه اعضای اجتماع</p> <p>- ساختار خانواده و نقش‌های عمده زنان در خانه و اجتماع تحت تأثیر - پذیرش مضور و مشارکت زنان در اجتماع - ساختار خانواده؛ پدرسالارانه، مادرسالارانه، نقش بزرگ‌فامیل - مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های جامعه محلی - نهادها و شبکه‌های خاص زنان - فعالیت‌های اقتصادی زنان و امنیت اقتصادی آن‌ها</p>	<p>مشارکت اجتماعی</p>	
<p>(صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰)، (رحمتی، ۱۳۸۵)، (کوششی و همکاران، ۱۳۹۷)</p>	<p>تقویت همدلی، همکاری و صمیمیت</p> <p>برآورد جمعیت، سن، جنس و خانوارهای آسیب‌دیده - متوسط بُعد خانوار - جدا شدن افراد خانواده از یکدیگر - جمعیت جابه‌جاشده (تخلیه از مکان اصلی) - کودکان تنها شده (فوت پدر و مادر) - مادران تنها (زنان خودسرپرست) - خانوارهای زن‌سرپرست (قبل و بعد از سانحه) - مردان بیوه - سالمندان - کم‌توان / ناتوان‌های جسمی و ذهنی در منزل، در مؤسسات و یا جاهای دیگر - بیماران مزمن - برآورد جمعیت در سن کار (زن و مرد)، شاغلین و بیکاران</p>	<p>شناخت و برآورد متغییر های دموگرافیک</p>	
	<p>جذب و تقویت ظرفیت‌های داوطلبانه در میان شهروندان و آموزش به آن‌ها (آموزش کارشناسان روانشناس برای ارائه خدمات در شرایط بحران ۶۱ - آموزش مشاوران و کارشناسان خانواده برای ارائه خدمات در شرایط بحران - آموزش روانشناسان کودک برای رفع</p>	<p>تأمین منابع انسانی</p>	

مقوله‌ها	مفاهیم	نمونه کدها	منابع	
مدیریت بحران	جمع‌آوری خاطرات جمعی	مشکلات کودکان در بحران - آموزش مددکاران اجتماعی برای شرایط بحران - آموزش تسهیل‌گران اجتماعی برای آشنایی کامل با مقررات و ساختارهای سازمان‌های درگیر بحران - آموزش تسهیل‌گران اجتماعی برای آمادگی کار در شرایط بحران و مردم آسیب‌دیده - آموزش ارائه‌دهندگان خدمات در زمینه شناسایی، ثبت، مراقبت و پیگیری موارد خشونت‌دیده یا در معرض خشونت - آموزش و آماده‌سازی تیم‌های ارزیابی متشکل از نیروهای وزارت بهداشت، هلال احمر، سازمان بهزیستی، نیروهای مسلح و وزارت کار در همه استان‌ها.		
		کالبد		
		فعالیت		
	فراهم کردن رسانه جمعی	تصورات		
		پیگیری		(میرباقری، ۱۴۰۲)، (صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰)
		امیدبخشی		
		آگاهی‌بخشی		
	هویت‌بخشی به افراد و مکان‌ها	کمک به سازگاری		
		توجه به عادات، رسوم، ارزش‌های اجتماعی		(صالحی نوذر و همکاران، ۱۴۰۰)، (کریمی و تقی‌لو، ۱۳۹۹)، (عالی‌زاد و مشیری، ۱۳۹۸)، (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۶)، (حیدری ساریان، ۱۳۹۴)، (پهلوان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱)، (خورشیدیان، ۱۳۹۰)، (ظفری و دارابی، ۱۳۹۱)، (زرنگار و رحیمی، ۱۳۸۸)، (امیدوار و بینش، ۱۳۸۶)، (ظفری، ۱۳۸۶)
		توانمندسازی و نهادسازی خودجوش مردمی		
بازسازی با اصول و فرهنگ بومی و محلی				

جمع‌بندی راهبردها

با ابتننا بر یافته‌های پیشینه پژوهش با عنوان «مشارکت تشکلهای مردمی در سوانح طبیعی»، رابطه‌ای سه‌سویه از راهبردها (استراتژی‌های) مردم‌محور در چرخه بحران دیده می‌شود. بر اساس تحلیل صورت‌گرفته، چهارده مفهوم (مضمون) اصلی شناسایی شد. در مدیریت قبل از بحران، مؤلفه‌های ایجاد ارزش‌های معنوی؛ آموزش فرهنگی؛ مشارکت نظری؛ مشارکت عملی و سرمایه اجتماعی - فرهنگی ارائه می‌شود. لازم به ذکر است در سرمایه اجتماعی، مفهوم اعتماد مؤلفه‌های مهم در ایجاد پیوستگی بین مردم و دولت و نیز سمن‌ها می‌باشد. اعتماد در سطح مؤلفه‌های «زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی»، «زمینه‌های قانونی - حقوقی» و «زمینه‌های حرفه‌ای - تخصصی و فردی - روان‌شناختی» مشخص می‌شود. برای مؤلفه بحران، ۶ مؤلفه ارتباطات؛ مددکاری اجتماعی و توان‌بخشی؛ مشارکت اجتماعی؛ شناخت متغیرهای دموگرافیک؛ تأمین منابع انسانی و تأمین امنیت و نیازهای اساسی تعیین شده است. در مدیریت پس از بحران نیز سه مؤلفه خاطرات جمعی؛ رسانه جمعی و هویت‌بخشی در زمره اهم فعالیت‌های تشکلهای قرار دارد.

ایجاد و تقویت ارزش‌های معنوی

ارزش‌های معنوی پتانسیل و ظرفیت مهمی برای مشارکت در تصمیم‌گیری، اجرا و تأثیرگذاری بر محیط اجتماعی و جامعه خویش است. همیاری اجتماعی به معنای همکاری گروهی از مردم با رویکردها و انگیزه‌های نزدیک به هم است که به کمک و رفع نیازهای مادی و معنوی یکدیگر می‌پردازند. این مهم یکی از ابزارهای تأثیرگذار در توانمندسازی جوامع بوده و می‌تواند به‌عنوان پتانسیل و ظرفیت مهم در خودیاری گروه‌های جمعیتی مختلف در نظر گرفته شود.

آموزش و فرهنگ‌سازی

مستندات حاکی از این است که مشارکت هم از نظر زمانی و هم از نظر محتوایی به گونه‌های مختلفی تقسیم می‌شود. مشارکت از نظر زمانی در این تحقیقات شامل مرحله قبل و حین بحران است. در مرحله قبل از بحران باید به آگاه‌سازی، اطلاع‌رسانی و آموزش مردم پرداخت؛ در غیر این صورت تاب‌آوری کاهش می‌یابد. مشارکت در هفته اول بحران به علت حداقل دانش، آگاهی و مهارت، سلیقه‌ای بودن اولویت‌ها و خودجوش بودن، مشکل‌ساز است؛ بنابراین باید همکاری مردم از مرحله قبل از بحران آغاز شود تا در حین بحران، بر اساس درک و فهم

مشترک، همکاری و تعاون بیشتری را شاهد باشیم. مستندات نشان از این دارد که مشارکت اجتماعی در بخش آموزش‌ها و آگاهی‌بخشی در قیل از بحران می‌تواند به‌درستی از طریق ظرفیت سازمان و تشکل‌های مردمی مورد تأکید قرار گیرد (صفری، ۱۳۹۸؛ شانی، ۱۳۸۴).

مشارکت در سطح نظری

از نظر آرنشتاین، فریب به این معناست که بعضی از سازمان‌های دولتی شکل‌های ساختگی از مشارکت را تدارک دیده‌اند که هدف واقعی آن‌ها آموزش شهروندان برای قبول کارهایی است که قبل از آن تکلیفش روشن شده است. تشکل‌ها می‌توانند از اینکه به شهروندان احساس مشارکت داده شود، ولی نظرات آن‌ها واقعاً در نظر گرفته نشده و یا بها داده نمی‌شود، جلوگیری کنند.

ایجاد فضای مشارکت واقعی و عملی

سازمان‌های مردم‌نهاد یکی از تأثیرگذارترین افشار جامعه در کنار نیروهای عملیاتی و اجرایی دولتی در حوزه پیشگیری قبل از بحران و کمک به آسیب‌دیدگان هستند. بیشتر سازمان‌های مردم‌نهاد همکاری نزدیکی با مردم دارند و بنابراین پتانسیل سازگاری با تغییرات جدید در جامعه را دارا می‌باشند. الله‌وردی و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی مشارکت اجتماعی در شهر تهران (منطقه ۶) می‌پردازند. نتایج این پژوهش نشان داد که به‌طور کلی میزان مشارکت اجتماعی افراد در تهران نسبتاً پایین بوده است. اکثر مردم نگرش نسبتاً مثبتی به مشارکت بیان کردند، اما اظهار داشته‌اند که امکان مشارکت کمی برای آن‌ها در جامعه وجود دارد. افراد از نظر ذهنی آمادگی بالایی برای مشارکت داشته‌اند، اما به‌لحاظ عینی و عملی مشارکت پایینی داشته‌اند.

تقویت سرمایه اجتماعی / فرهنگی

سرمایه اجتماعی از طریق ارزش‌های مشترک، گسترش شبکه، مشارکت‌های جدید و... باعث قوی‌تر شدن جوامع خود و آسیب‌پذیری کمتر می‌شود. نیاز به ثبات و احساس عادی بودن باعث تشویق و تقویت سرمایه اجتماعی شده و توجه به گروه‌های در حاشیه برای انسجام اجتماعی دارای اهمیت خاصی است. سمن‌ها توان ایجاد پیوندهای عمیق محلی، آگاه‌سازی عمومی و پاسخ‌گویی سریع در بحران را دارند. به نظر می‌رسد سیاست‌های تشویقی در این زمینه می‌تواند به پررنگ شدن نقش این نهادهای غیردولتی در افزایش مشارکت کمک کند. راهکارهای اجرایی افزایش مشارکت از طریق ظرفیت‌سازی جوامع محلی که آن‌ها را قادر به

بسیج، تشخیص و حل مشکلات می‌کند، از طریق بستر تشکل‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد امکان بروز و ظهور خواهد داشت و می‌تواند در ترغیب آمادگی شهروندان در برابر حوادث و سوانح مؤثر باشد (Saja et al., 2018; Matyas & Pelling, 2015; Lassa et al., 2018)؛ باباخانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ حبیب‌پور کتابی و کاری جعفری، ۱۳۹۸؛ رفیعی و همکاران، ۱۳۹۲).

تأمین منابع انسانی، امنیت و نیازهای اساسی

بر اساس آنچه در تحقیقات به دست آمده، فعالان سمن‌ها اظهار داشته‌اند دولت ظرفیت اجتماعی سمن‌ها را به حساب نمی‌آورد، آن‌ها را در برنامه‌ریزی‌ها دخالت نمی‌دهد و در کارهای اجرایی به آن‌ها اعتماد نمی‌کند. حتی برخی گفته‌اند نهادهای دولتی آن‌ها را مقابل خود می‌بینند. برخی نیز اظهار داشته‌اند مشکل سمن‌ها حساسیت‌های مزمن و مبهم نیروهای امنیتی درباره آن‌هاست؛ به‌ویژه اگر سمنی در سطح منطقه یا کشور شناخته شده باشد، حساسیت‌ها بیشتر بوده است. این در حالی است که سمن‌ها با توجه به شناخت محلی و ارتباط مستقیم با جامعه آسیب‌دیده می‌توانند به‌عنوان نیروی انسانی بهینه در جهت رفع نیازمندی‌ها و برقراری امنیت، به‌دور از ایجاد هراس در منطقه بحران‌زده و آسیب به کرامت انسانی آن‌ها، بازوی امدادی نیروهای دولتی و نظامی باشند.

نقش مثبتی که طیف سازمان‌های مردم‌نهاد می‌تواند در مدیریت سوانح برای حمایت از افراد داشته باشد، غیرقابل انکار است. کمک‌های خیرین و سازمان‌های غیردولتی می‌تواند به‌طور مشخص زندگی را از طریق تهیه فوری غذا، کمک و سرپناه نجات دهد یا با ارائه کمک‌های کشاورزی و بازسازی خدمات جامعه، از بازیابی آن پشتیبانی کند. آن‌ها همچنین می‌توانند آگاهی عمومی را افزایش دهند، ارتباطاتی بین جوامع محلی و دولت‌ها برقرار کنند و با ایجاد تعامل معنادار با جوامع محلی به ایجاد ظرفیت محلی برای پاسخ به سوانح کمک کنند (Kälin, 2009; Hesselman, 2013; Farber, 2014).

مددکاری اجتماعی و توان‌بخشی

خدمات روان‌شناختی، مشاوره، آموزش خانواده، تشکیل گروه‌های خودیار، خدمات مددکاری اجتماعی و پیگیری پس از ترخیص در محدوده برنامه‌ها و فعالیت‌های متداول مراکز مددکاری اجتماعی است. علاوه بر مراکز زیر نظر وزارت بهداشت و بهزیستی - که در هنگام بحران‌ها و سوانح ناکافی هستند - از نیروهای متخصص فعال در گروه‌ها و سمن‌ها و تشکل‌های مردم‌نهاد و

همچنین انجمن‌های علمی روان‌شناسان و روان‌پزشکان فعال در میدان استفاده می‌شود و سازمان‌های مردم‌نهاد از این طریق نیز در ارتباط با جامعه بحران‌زده ایفای نقش می‌کنند.

مشارکت اجتماعی

ظرفیت‌های مردمی و جوامع محلی با درک پیچیدگی ریسک در خصوص مخاطرات، درصد مدیریت و کاهش مخاطرات و آسیب‌پذیری و افزایش ظرفیت‌ها هستند. از این رو مشارکت مردمی در مدیریت مخاطرات ضروری بوده تا فعالیت‌های مدیریت بلایا، در جهت تمرکز برای واکنش فوری، توان‌بخشی و تجدید ساختارها برای آمادگی، کاهش و پیشگیری پیامدها تغییر پیدا کنند (ایسهاک، ۲۰۱۵، ص. ۴۷). بنابراین یکی از ارکان اصلی مدیریت بحران مشارکت اجتماعی است؛ تا حدی که امروزه مدیریت بحران در قالب اداره مردمی و خردمندانانه سنجیده می‌شود. شواهد متعددی از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در خصوص لزوم مشارکت مردم در امر مدیریت خطرات و سوانح - که به‌عنوان یکی از اجزای توسعه پایدار مطرح است - وجود دارد. تجربیات حاکی از آن است که اقدامات دولتی و سازمان‌ها به‌تنهایی کافی نبوده و در بسیاری از موارد با نادیده گرفتن نیازها و ارزش‌های محلی همراه هستند و نهایتاً باعث افزایش هزینه‌های بالا نسبت به اقدامات پیشگیرانه می‌شود (عموزاد خلیلی، ۱۳۹۷، ص. ۲۵۶).

شناخت متغیرهای دموگرافیک

نقش متغیرهای دموگرافیک بر مشارکت اجتماعی - که از آن‌ها می‌توان به پایگاه اقتصادی - اجتماعی، سن و تحصیلات اشاره کرد - مورد توجه است. مطالعات نشان می‌دهد که مشارکت با این متغیرها رابطه مثبت و مستقیم دارد (رجب‌زاده، ۱۳۸۲؛ محسنی، ۱۳۷۴؛ یزدان‌پناه، ۱۳۸۷). کمک به برآورد این متغیرها توسط سمن‌ها می‌تواند در تسریع مشارکت اجتماعی نقش مؤثری داشته باشد.

تأمین منابع انسانی

در مرحله پس از بحران و به هنگام بازیابی جامعه آسیب‌دیده نیز نظام بازسازی و بازتوانی بر استفاده بهینه از منابع انسانی و نهادی محلی و بومی و در صورت نیاز تقویت این نهادها و وقوف دارد. از این رو تقویت و همکاری با تشکل‌ها و نهادهای محلی برای بازسازی و بازتوانی جامعه -

چه به لحاظ کالبدی و چه به لحاظ اجتماعی، روانی و اقتصادی - به‌عنوان فرصتی برای ظرفیت‌سازی مشارکت‌نگریسته می‌شود.

مستندسازی و جمع‌آوری خاطرات جمعی

تشکل‌های مردمی می‌توانند خاطرات جمعی مردم را از طریق مصاحبه‌های عمیق، جلسات گفت‌وگو، ضبط صوتی و تصویری و جمع‌آوری روایت‌های شفاهی به‌صورت نظام‌مند ثبت کنند. این کار به حفظ هویت اجتماعی و کمک به بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت بحران نقش مهمی دارد. تشکل‌های مردمی می‌توانند خاطرات جمعی مردم را از طریق مصاحبه‌های عمیق، جلسات گفت‌وگو، ضبط صوت و تصویر و جمع‌آوری روایت‌های شفاهی به‌طور سازمان‌یافته جمع‌آوری کنند. این فرایند به حفظ هویت جمعی و تقویت تعلق اجتماعی کمک کرده و در بهبود مدیریت بحران نقش مؤثری دارد.

بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی

گزارش‌های نظارتی منظم می‌تواند به‌وسیلهٔ نهادهای مردمی در دسترس عموم (از طریق وبسایت‌ها، دفاتر میدانی، تابلوهای اعلانات جامعه، شبکه‌های اجتماعی و ...) و به تمام زبان‌های مرتبط برقرار باشد تا از شفافیت و پاسخ‌گویی بین بازیگران اطمینان حاصل شود. همچنین تشکل‌های مردمی اخبار مرتبط با امدادسانی و آگاهی‌های لازم برای جامعهٔ آسیب‌دیده در ارتباط با امدادسانی و نجات را سریع‌تر می‌توانند به دست مردم برسانند. این اطلاعات از طریق رسانه‌ها، کمپین‌های ارتباطی و مشاوره در دسترس عموم قرار می‌گیرد.

بازسازی هویت اجتماعی

تشکل‌های مردمی با استفاده از ظرفیت‌های فردی و جمعی خود نقش مهمی در هویت‌بخشی به مردم در زمان بحران طبیعی ایفا می‌کنند. آن‌ها با تقویت همبستگی اجتماعی، حفظ امنیت محلی، ارائهٔ خدمات حمایتی و روایتگری تجربیات جمعی، حس تعلق و مسئولیت مشترک را در میان اعضای جامعه افزایش می‌دهند. این نهادها با سازمان‌دهی خدمات داوطلبانه، ایجاد فضای گفت‌وگو و مشارکت و مستندسازی وقایع، به تقویت روحیهٔ جمعی و حفظ هویت اجتماعی در شرایط بحران کمک می‌کنند. همچنین تشکل‌ها با تسهیل هماهنگی میان مردم و نهادهای رسمی، زمینه‌ساز افزایش تاب‌آوری و پایداری اجتماعی می‌شوند.

در پایان این نوشتار می‌توان با توجه به آنچه طرح شد، به اهمیت تقویت سازوکارهای مشارکت تشکل‌های اجتماعی در مدیریت بحران سوانح طبیعی اشاره کرد و تأکید نمود که برای افزایش اثربخشی این مشارکت‌ها نیازمند ایجاد بسترهای قانونی و ساختاری مناسب، آموزش‌های تخصصی و توانمندسازی نهادهای مردمی، توسعه همکاری‌های متقابل بین دولت و تشکل‌های اجتماعی و فراهم آوردن منابع مالی و حمایتی پایدار هستیم. همچنین توجه به افزایش اعتماد اجتماعی، تقویت شبکه‌سازی میان تشکل‌ها و نهادهای سازنده فرایندهای مشارکتی می‌تواند در ارتقای تاب‌آوری اجتماعی و مدیریت بهینه بحران‌ها نقش بسزایی داشته باشد. اجرای این سیاست‌ها می‌تواند زمینه‌ساز بهبود مدیریت بحران و کاهش آسیب‌پذیری جوامع در مواجهه با سوانح طبیعی باشد.

تحلیل نهایی و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش که با روش تحلیل مضمون استخراج شدند، به‌وضوح یک چارچوب جامع و سه‌فازی (قبل، حین و پس از بحران) را برای مشارکت مؤثر تشکل‌های مردمی در مدیریت سوانح طبیعی ترسیم می‌کنند. در مرحله قبل از بحران، مضامین کلیدی از جمله «ایجاد ارزش‌های معنوی» و «آموزش فرهنگی» بر این نکته تأکید دارند که مشارکت تنها یک اقدام عملیاتی نیست، بلکه نیازمند بسترسازی عمیق فرهنگی و اجتماعی است. این امر با مفهوم «سرمایه اجتماعی» گره خورده که «اعتماد» به‌عنوان ستون فقرات آن، پیوند بین مردم، سمن‌ها و دولت را ممکن می‌سازد. مضامین «مشارکت نظری و عملی» هشدار می‌دهند که مشارکت نباید صوری و فریبنده باشد، بلکه سمن‌ها با ایجاد فضایی برای مشارکت واقعی می‌توانند از شکاف بین‌نگرش مثبت و امکان عملی کم‌مشارکت شهروندان - که در پژوهش‌های دیگر مانند الله‌ویردی (۱۳۹۹) نیز به آن اشاره شده - بکاهند. در مجموع، این مرحله بر نقش پیشگیرانه و تاب‌آورساز سمن‌ها از طریق ظرفیت‌سازی پایدار در جامعه محلی تأکید دارد.

در مراحل حین و پس از بحران، یافته‌ها نشان می‌دهد که تشکل‌های مردمی با تکیه بر سرمایه اجتماعی ایجادشده، از بازیگران انفعالی به کنشگران محوری تبدیل می‌شوند. در حین بحران، توانایی آن‌ها در «تأمین منابع انسانی» محلی و «مددکاری اجتماعی»، پاسخ‌دهی را انسانی‌تر و کارآمدتر می‌کند. با این حال، یک نقطه تضاد حیاتی در یافته‌ها آشکار می‌شود: از یک سو، سمن‌ها به‌عنوان نیروی بهینه و دارای «شناخت محلی» معرفی می‌شوند و از سوی

دیگر، با موانع ساختاری جدی مانند «حساسیت نیروهای امنیتی» و «عدم اعتماد نهادهای دولتی» مواجه هستند. این تناقض، بزرگ‌ترین چالش برای تحقق پتانسیل کامل آن‌هاست. در مرحلهٔ پس از بحران، نقش سمن‌ها از پاسخ فوری به سمت «بازسازی هویت اجتماعی» و «مستندسازی خاطرات جمعی» تغییر می‌یابد. این فعالیت‌ها که با بهره‌گیری از «رسانه‌های جمعی» تقویت می‌شوند، تنها به بازسازی کالبدی کمک نمی‌کنند، بلکه با ترمیم بافت اجتماعی و روانی جامعهٔ آسیب‌دیده، پایه‌های تاب‌آوری را برای بحران‌های آینده مستحکم می‌سازند. در نتیجه، می‌توان ادعا کرد که این پژوهش نشان می‌دهد مشارکت سمن‌ها یک استراتژی مکمل نیست، بلکه یک ضرورت استراتژیک برای ایجاد یک سیستم مدیریت بحران یکپارچه، انعطاف‌پذیر و مردم‌محور است که تمرکز آن از صرفاً واکنش فوری به سمت چرخهٔ کامل مدیریت ریسک (پیشگیری، آمادگی، پاسخ و بازسازی) است.

منابع

- اسدبک، مهدی، رضایی‌منش، بهروز، و شریف‌زاده، فتاح. (۱۴۰۲). واکاوی ابعاد مشارکت اجتماعی شهروندان در تحقق حکمرانی خوب. حکمرانی و توسعه، ۳(۲)، ۶۳-۸۸.
doi: [10.22111/jipaa.2023.406258.1127](https://doi.org/10.22111/jipaa.2023.406258.1127)
- رضایی، بیژن، نادری، نادر، کرمیان، فرانک، خسروی، احسان، و پروین، فاطمه. (۱۴۰۱). واکاوی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) در بازاحیا و پایداری مناطق زلزله‌زده استان کرمانشاه.
<https://civilica.com/doc/1454753>
- زرنگار، حمیدرضا. (۱۳۸۹). ارزیابی مشارکتی مدیریت فاجعه در روستاهای زلزله‌زدهٔ بم. فصلنامهٔ علوم اجتماعی، ۱۷(۵۰)، ۹۱-۱۲۷. doi: 10.22054/qjss.2010.6813
- صالحی‌نوذر، اسما، یعقوبی، نورمحمد، و کیخا، عالمه. (۱۴۰۰). طراحی الگوی مدیریت بحران اجتماع‌محور با استفاده از رویکرد فراترکیب. مطالعات مدیریت دولتی ایران، ۴(۲)، ۷۱-۱۰۲. SID. <https://sid.ir/paper/957591/fa>
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله، و عنبری، موسی. (۱۳۸۳). باورهای خرده‌فرهنگی و مشارکت مردمی در ایران. نامهٔ علوم اجتماعی، شماره ۲۴، ۸۱-۱۱۵.
- صلواتیان، سیاوش، و سوری، علی. (۱۳۹۶). شناسایی قابلیت‌های رسانه‌های اجتماعی در جمع‌سپاری مدیریت مخاطرهٔ زلزله. مدیریت مخاطرات محیطی، ۴(۱)، ۹-۲۵. SID. <https://sid.ir/paper/265019/fa>

فردرو، حسن، و اصغر رضوانی. (۱۳۸۱). دولت، مردم و همگرایی مشارکت، توسعه و زمینه‌های گسترش مشارکت سیاسی. منتخب مجموعه مقالات گردهمایی دولت و مشارکت مردمی، جلد دوم، تهران: نشر آن.

فکوری، یوسف، محمدی، محمدرضا، محمودی‌قرایی، جواد، کریمی، مهدی، و آذر، ماهیار. (۱۳۸۳). اثر بازگویی روان‌شناختی و مداخلات رفتاری گروهی بر نشانه‌های اختلال استرس پس از سانحه در بازماندگان زلزله بم. تازه‌های علوم شناختی، ۶(۳ و ۴)، ۹۲-۸۵.

کمالی، یحیی، و میرزایی، جلال. (۱۳۹۶). مقایسه ساختار مدیریت بحران در ایران، ژاپن، هند و ترکیه. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۷(۲۵)، ۲۴۵-۲۸۹.

کوششی، مجید. (۱۳۹۷). بازسازی اجتماعی مناطق زلزله‌زده کرمانشاه: مطالعات اقتصادی-اجتماعی، پایش و ارزشیابی و تسهیل‌گری مشارکت مردمی در امر بازسازی. طرح پژوهشی دانشگاه تهران. میرباقری، سیدمحسن. (۱۴۰۲). شناسایی روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اجتماعی-فرهنگی آن با استفاده از رویکرد تحلیل محتوا. راهبرد اجتماعی-فرهنگی، ۱۲(۲)، ۴۸۳-۵۲۶.

doi: [10.22034/scs.2022.161585](https://doi.org/10.22034/scs.2022.161585)

ازکیا، مصطفی، و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰). بررسی رابطه اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان. نامه علوم اجتماعی، ۱۷(۱)، ۲۰-۳۵.

شادی‌طلب، ژاله. (۱۳۷۲). جامعه‌شناسی فاجعه: تجربه زلزله رودبار - منجیل. تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

شادی‌طلب، ژاله. (۱۳۷۲). جامعه‌شناسی فاجعه: تجربه زلزله رودبار - منجیل. تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

A.M. Aslam Saja(2019). A critical review of social resilience assessment frameworks in disaster management , International Journal of Disaster Risk Reduction,Volume 35, April 2019, :01096.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216-224. doi:10.1080/01944366908977225

Asadbak, M., Rezaeimaneh, B., & Sharifzadeh, F. (2023). Analysis of dimensions of citizens' social participation in realizing good governance. *Governance and Development*, 3(2), 63-88. doi: 10.22111/jipaa.2023.406258.1127 [In Persian]

Chen, Y.; Zhang, J.; Tadikamalla, P.R.; Zhou, L(2019). The Mechanism of Social Organization Participation in Natural Hazards Emergency Relief: A Case Study Based on the Social Network Analysis. *Int. J. Environ.*

Azkiya, M., & Ghaffari, Gh. (2001). An investigation of the relationship between trust and social participation in rural areas of Kashan. *Social Science Letter*, 17(1), 20-35. [In Persian]

- David Matyas(2015) Positioning resilience for 2015: The role of resistance, incremental adjustment and transformation in disaster risk management policy. *Disasters*, volume 39, 10 december 2014.
- Fakour, Y., Mohammadi, M. R., Mahmoudi Gharaei, J., Karimi, M., & Azar, M. (2004). Efficacy of psychological debriefing and group behavioral interventions on post-traumatic stress disorder symptoms in survivors of the Bam earthquake. *Advances in Cognitive Science*, 6(3-4), 85-92. [In Persian]
- Fardro, H., & Rezvani, A. (2002). Government, people and the convergence of participation, development and grounds for political participation. In *Selected Proceedings of the Conference on Government and People's Participation* (Vol. 2). Tehran: Ano Publication. [In Persian]
- Kamali, Y., & Mirzaei, J. (2017). Comparison of crisis management structure in Iran, Japan, India and Turkey. *Strategic Studies of Public Policy*, 7(25), 245-289. [In Persian]
- Koosheshi, M. (2018). *Social reconstruction of earthquake-stricken areas in Kermanshah: Socio-economic studies, monitoring and evaluation, and facilitation of people's participation in reconstruction* (Research project). University of Tehran. [In Persian]
- Lottie Lane(2017) Governing Disasters: Embracing Human Rights in a Multi-Level, Multi-Duty Bearer, *Disaster Governance Landscape, Politics and Governance*. volume 5
- Mirbagheri, S. M. (2023). Identifying collaborative governance methods and their socio-cultural tools using a content analysis approach. *Socio-Cultural Strategy*, 12(2), 483-526. doi: 10.22034/scs.2022.161585 [In Persian]
- Rezaei, B., Naderi, N., Karamian, F., Khosravi, E., & Parvin, F. (2022). Analysis of the role of non-governmental organizations (NGOs) in the rehabilitation and sustainability of earthquake-affected areas in Kermanshah province. *Civilica*. <https://civilica.com/doc/1454753> [In Persian]
- Salavatian, S., & Soori, A. (2017). Identifying the capabilities of social media in crowdsourcing earthquake risk management. *Environmental Hazards Management*, 4(1), 9-25. SID: <https://sid.ir/paper/265019/fa> [In Persian]
- Salehi Nozar, A., Yaghoubi, N., & Keykha, A. (2021). Designing a community-based crisis management model using a meta-synthesis approach. *Iranian Journal of Public Administration Studies*, 4(2), 71-102. SID: <https://sid.ir/paper/957591/fa> [In Persian]
- Sedigh Sarvestani, R., & Anbari, M. (2004). Subcultural beliefs and people's participation in Iran. *Social Science Letter*, (24), 81-115. [In Persian]
- Shadi Talab, J. (1993). *Sociology of disaster: The experience of the Rudbar–Manjil earthquake*. Tehran: Housing Foundation of the Islamic Revolution. [In Persian]
- Zanganeh, H. R. (2010). Participatory assessment of disaster management in earthquake-stricken villages of Bam. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 17(50), 91-127. doi: 10.22054/qjss.2010.6813 [In Persian]